

Општини Пријепоље
Скупштини општине Пријепоље
- Одборницима СО-е и Председнику СО-е -
Председнику општине
Општинском већу
Општинској управи
Трг братства и јединства бр.1, 31300, Пријепоље

Подносилац: НГГ Заштитимо реке Пријепоља чији је овлашћени представник Дамир Бећирбашић, адреса Владимира Перића Валтера бр. 4, 31300, Пријепоље

У складу са чл. 56. Устава РС, подносимо насловљеним органима и одборницима СО Пријепоље

ПЕТИЦИЈУ

за доношење:

- 1) Одлуке о забрани изградње малих хидроелектрана на територији општине Пријепоље;
- 2) Одлуке о измени и допуни Просторног плана општине Пријепоље у делу који се односи на локације, правила уређења и грађења, као и других услова за изградњу малих хидроелектрана на начин да се забрањује њихова градња;
- 3) Одлуке о измени и допуни Плана детаљне регулације Пријепоља и Бродарева у делу који се односи на локације, правила уређења и грађења, као и других услова за изградњу малих хидроелектрана на начин да се забрањује њихова градња;
- 4) Одлуке о измени и допуни Плана развоја општине Пријепоље 2022-2029. на начин да се изричито забрани изградњи хидроенергетских објеката, малих хидроелектрана и искоришћавања хидроенергетског потенцијала на територији општине Пријепоље;
- 5) За обезбеђивање средстава у буџету општине, ако је то неопходно, за израду предложених измена и допуна Просторног плана општине Пријепоље и Плана развоја општине Пријепоље;

Образложење:

Подносилац петиције предлаже насловљеним органима и одборницима СО Пријепоље доношење Одлуке о забрани изградњу малих, микро и мини хидроелектрана (у даљем тексту: МХЕ) у циљу заштите животне средине и основних просторних и предеоних вредности ове општине, као и стварања могућности за одрживи развој и прекограничну сарадњу.

С обзиром на то да је оваква одлука у Републици Србији већ донета у граду Ужицу, Пироту и Бору, општинама Ариље, Ђићевац, Брус, Власотинце, Димитровград, Сокобања, Бољевац, Сврљиг итд. и спроведена кроз планске акте ових локалних самоуправа или су поступци у току, општина Пријепоље би, попут побројаних локалних самоуправа, требало такође да препозна најбољи интерес за природу, људе и перспективе развоја које отвара заштита животне средине и очување водотокова, природе, предела и пејзажа, а која се остварује и кроз забрану изградње МХЕ.

Према важећем Катастру малих хидроелектрана Србије, од укупно 856, на територији општине Пријеполје предвиђена је изградња чак 41 МХЕ од којих је 3 већ изграђено на реци Грачаница у ПИО Камена Гора, а изградња једне (МХЕ Велика Плоча на Карошевској реци) осујећена одлучним противљењем грађана, с тим да је број потенцијалних локација још већи.

Мале хидроелектране, нарочито, деривационог типа, неупитно, имају погубан утицај на биљни и животињски свет, односно на количину воде у водотоковима, што има и директан негативан утицај на локално становништво и животну средину.

Подаци о негативним утицајима до сада изграђених малих хидроелектрана на територији Републике Србије садржани су и у Нацрту Просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године у коме се наводи се да „...стихијска изградња МХЕ на мањим водотоцима и у заштићеним областима је негде девастирала водотоке, онемогућила изградњу појединих неопходних планираних водних објеката и угрозила природне вредности и потребе локалне заједнице“. Наведени акт садржи и следећу констатацију: „...статус повлашћених произвођача добило је и 125 МХЕ (изграђено око 110) чија је сумарна снага око 91 MW, а пројектима укупно исказана производња је око 368 GWh што је само око 1% од конзума; МХЕ су са дугачким цевоводним деривацијама, што изазива велике социјалне и еколошке проблеме“, из чега изводи закључак да и нацрт највишег планског акта Републике Србије јасно дефинише однос незнатне количине енергије добијене из деривационих МХЕ, са једне стране, уз огромне негативне утицаје које рад МХЕ има на грађане и животну средину, са друге стране.

Наведено чињенично стање утолико је критичније ако се узме у обзир информација, такође наведена, у Нацрту Просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године у којој се наводи да је Србија водом сиромашна земља, са веома неповољним и неравномерним водним режимима. На територији Републике Србије, очекује се да ће до краја овог века температура наставити да расте до вредности које су просечно више за 3-5 степени у односу на температуре из средине прошлог века. Овакве промене неминовно ће изазвати дестабилизацију климатског система и прогресивну промену климатских услова, чиме ће се створити услови за појаву екстремних топлотних таласа и јаких суша.

Према томе, рачуно за планирање и изградњу малих хидроелектрана на водотоцима чији су капацитети већ сада оскудни, а прогнозе негативне, не постоји.

Ово поткрепљује и навод из Просторног плана општине Пријеполје да се у обухвату плана налази се и хидроелектрана "Сељашница" инсталисане снаге 2x450kW, која ради смањеним капацитетом због недовољне количине, јер се град снабдева водом из реке Сељашнице. Врело Сељашнице је каптирано за потребе водоснабдевања Пријеполја са просечним захватањем од 150 литара у секунди. Овакав квантитативни статус карстног система врела Сељашнице најчешће се јавља током летњих месеци, када је ефективна инфилтрација најмања, а експлоатација константна, будући да су тада и потребе за водом највеће.

САНУ се у погледу негативних утицаја МХЕ изјаснила на следећи начин:

1. Негативни утицаји локације МХЕ (неупотребљивост и/или дуготрајна пренамена плодног земљишта, краткорочна узурпација шумског земљишта, ризици од ерозије и таложена муља, заштита од бујичних токова и др.).
2. Краткорочни негативни утицаји у току изградње МХЕ (ерозија тла на градилишту, стварање отпада, транспорт отпада и грађевинског материјала, крчење шума, квалитет воде, потенцијално девастирање културног наслеђа, загађење ваздуха и бука у периоду грађевинских радова и сл.).
3. Утицаји услед експлоатације МХЕ (дуготрајно оштећење шума, промена речне флоре и фауне услед неадекватно прописане вредности гарантованог еколошког протока, управљање водним ресурсима, наводњавање итд.)

Обавеза сагледавања свих очекиваних последица унапред, у складу је са начелима одрживог развоја, превенције, предострожности и интегралности, која су прописана позитивним правним. Устав Републике Србије гарантује право свакога на живот у здравој животnoj средини и прописује одоговорност свакога, а нарочито Републике Србије за заштиту животне средине. Свако је дужан да чува и побољшава животну средину. Исту обавезу за јединице локалне самоуправе прописују Закон о заштити животне средине чланом 4, став 1, тачка 3 и Закон о заштити природе у члану 6, став 1, тачка 3, експлицитно одређујући општину односно град као субјект заштите животне средине.

Овде бисмо посебно указали и на Извештај о статешкој процени утицаја Стратегије управљања водама на територији Републике Србије на животну средину Министарства заштите животне средине: „Приликом реализације МХЕ не могу се успешно применити мере заштите и складног уклапања у окружење, па долази до трајног нарушавања предела квалитетне животне средине и очуване природе. Наиме, МХЕ се заснивају, по правилу, на врло дугачким деривацијама, којима се остварује концентрација пада (једини начин да се реализује мања снага, често само пар стотина kW), што доводи до тога да се читави дугачки потези мањих водотока трајно девастирају. Захтеви о испуштању обавезних еколошких протока се често изигравају, јер не могу да се контролишу, па се то мора имати у виду приликом дефинисање одговарајућих смерница за реализацију МХЕ. Пошто су мали водотоци најфинији "капилари" свих екосистема, њихово девастирање доводи до "домино" ефекта девастирања свих већих екосистема који су у животnoj вези са њима. Увид у неке већ реализоване МХЕ показује мали енергетски учинак еколошки су уништени веома драгоцене мањи водотоци.“

Постављање деривационог цевовода често се обавља у кориту водотока или на котатама испод нивоа рачунске велике воде (што је у супротности са издатим условима и мишљењима надлежних државних институција). Током полагања деривационог цевовода често долази до потпуне деструкције природног корита водотока и уништења станишта, услед кретања и рада тешке механизације на деоницама од по неколико километара. Такође, извођачи самоволно преусмеравају ток воде, остављају природно корито без воде, потпуно занемарујући изузетну вредност акватичног екосистема, чак и у заштићеним природним подручјима. Таквих примера, на жалост, има пуно по Србији, али и у самој општини Пријепоље.

Погрешно је и поједностављено схватање да се на свим МХЕ производи „зелена“ енергија и да се ради о потпуно обновљивом ресурсу. За производњу електричне енергије користи се енергија водене масе, водно земљиште, екосистем и амбијенталне вредности речних долина и клисура. Изградњом МХЕ битно се мењају хидроморфолошки услови речних корита, утиче на квалитет воде, биолошку равнотежу и укупни еколошки потенцијал водотокова, који се након изградње МХЕ могу класификовати као значајно измењена водна тела површинских вода. Уколико се посматра у дужим временским периодима и хидролошким циклусима, изградња већег броја малих хидроелектрана у сливу свакако ће се одразити на режим отицаја и локалне климатске услове.

Деривационе МХЕ имају изразито негативан утицај на режим вода, који је супротан концепцији уређења и управљања водама у Србији. Код деривационих МХЕ се на делу тока између водозавхвата и електране, скоро 10 месеци у току године, успоставља режим минималних нивоа. Изградња већег броја каскадно постављених деривационих МХЕ дуж тока има за последицу исушивање горњих делова слива и превлађавање речних долина у доњем делу тока. Поред тога, изградња деривационих цевовода дуж речних токова нарушава стабилност речних корита и иницира формирање бујица. Значајном редукацијом протицаја у природном речном кориту дуж деривације мења се температурни режим воде, а при дужим прекидима у раду МХЕ мења се квалитет воде која се задржава у цевоводима. Може се закључити да су МХЕ мале само са енергетског становишта, а у погледу количине воде коју користе и последица на режим вода и речна корита оне спадају у највеће кориснике водних добара

Природне непогодности за фауну риба у Лиму и његовим притокама су периодичне бујице и сушни периоди. Риба у тим ситуацијама мигрира у низводнији, мирнији и водом богатији део, у којем су услови за раст и развиће оптималнији и где су диверзитет и бројност риба већи.

МХЕ имају негативан утицај на фауну риба и других акватичних организама, који се огледа кроз измену морфолошких и физичкохемијских карактеристика и хидродинамичких параметара водотока, деградацију акватичних биоценоза, нарушавање еколошких одлика риболовних вода, прекидање и ометање хранидбених и миграторних путева риба и угрожавање рибљег фонда. Осим тога, постојеће рибље стазе на појединим хидроелектранама су нефункционалне, а у односу на количину воде која је неопходна за акватичне заједнице, неадекватно су одређени минимални одрживи протицаји. На то указује чињеница да се скоро у потпуности вода из водотока преусмерава у цевоводе до машинских зграда (где се производи електрична енергија), тако да су корита река без воде или са недовољном количином неопходном за акватичне организме и друге кориснике у низводном делу од бране до испуста воде из машинских зграда.

Такође, негативан утицај је присутан и у узводном делу, изнад изграђених брана, где се формирају акумулације које нарушавају постојеће екосистеме и трајно доводе до измена водотока и предела. На основу свега наведеног, кључни антропогени негативни фактори на постојећу фауну риба могу се свести на нарушавање или губитак станишта узроковани преграђивањем водотока, експлоатацијом песка и шљунка из корита река, сечом шума и рипаријалне вегетације уз само приобаље као и на промену квалитета воде, која је последица других негативних ефеката.

Проблем МХЕ се у Пријеполу може се пластично сагледати на примеру 3 МХЕ изграђене у низу на току реке Грачанице у оквиру ПИО Камена Гора.

Пробијањем приступног пута (незаконито, због чега је против одговорних покренут прекршајни поступак, па је обустављен услед наступања застарелости), трасирањем цевовода, другим изведеним радовима и експлоатацијом електрана, неповратно је уништен најрепрезентативнији кањон на подручју општине Пријеполје и један од највреднијих са конзервацијског аспекта и стављен је у функцију остваривања појединачног профитног интереса уз истовремено елиминисање могућности да буде у општекорисној функцији за ширу заједницу. У једном периоду је и од стране Водне инспекције документован и потпуни прекид речног тока преграђивањем улаза у рибље стазе.

Контраст је још снажнији када се постојеће стање упореди са налазима Студије заштите ПИО Камена Гора из времена пре изградње споменутих МХЕ и која одређује Грачаницу и њен кањон као једну од темељних вредности заштићеног природног добра ПИО Камена гора: „Бројни извори и речни токови у великој су мери рашчланили рељеф старе крашке површи при чему су формиране бројне клисуре у настојању кратких притока да досегну ерозивни ниво реке Лим која одводњава читаву регију. У том пробијању ка главној реци притоке су формирале дубоке и уске клисуре и кањонске долине атрактивног изгледа високог степена дивљине. Све су без изузетка непроходне, нема пробијених путева, а ретки колски путеви воде њиховим горњим ивицама ка имањима локалног становништва.

Најбољи пример је клисура реке Грачанице са пространим комплексима храстових и букових шума прашумског карактера. Пролаз дном долине, уз само корито Грачанице права је авантура и доживљај за сећање. Бројне планинарске групе практикују пролаз долиног Грачанице уз обавезну посету остацима манастира Житин. Истог начина постанка и високог степена атрактивности су и долине Комаранске реке, Веничке, Миоске, Ратајске реке и Сељашнице.

Знатна надморска висина, бројни феномени живе и неживе природе, представљају реалан оквир за успостављање ваздушне бање и рекреативне зоне високог ранга са стратешким опредељењем на еколошки, здравствени, образовни и геотуризам.

Клисура Грачанице, њмаркантнија међу долинама – притокама Лима са дивљом и тешко проходном долином у потпуности обрасла шумом прашумског карактера. Грачаница је најзначајнији површински хидрографски објекат на каменој гори. Њена кањонска долина представља прави геоморфолошко – хидролошки природни феномен. Вредност најважнијег хидрографског објекта на Каменој гори, реке и кањонске долине Грачанице је у њеним укупним природним особинама, које су неспорне, а које су се у доброј мери очувале захваљујући неприступачности која је за последицу имала и ма слабу насељеност и мало присуство и утицај човека. Осим лепоте, воде Грачанице су по свему судећи у I класи квалитета што данас представља праву реткост и драгоценост и мора бити сачувана и заштићена.

Клисура реке Грачанице, раседна долина настала као производ радијалних тектонских покрета, изграђена је махом од средњетријаских карбоната, чија карстификација представља основ за развој специфичне, карстне површинске морфологије терена. Доминантан вегетацијски покривачине разни типови климатогених храстових шума, храста китњака и цера. Било у чистим било у мешовитим састојинама, на странама релативно великог нагиба. У делу клисуре се јављају и добро развијене букове шуме. Клисура је природни рефугијум биљног и животињског света и предео изузетних природних вредности.

Туризам није развијен у мери у којој може битно утицати на природне потенцијале. Међутим, у будућности се планира његов бржи развоја што може проузроковати исте облике загађења као било која индустрија и у блиској будућности постати један од главних фактора угрожавања животне средине. Да би се избегле грешке настале на сличним планинским подручјима (Златибор, Копачица и др.) неопходно је спречити неконтролисани и неуравнотежени развој туризма, изградњу туристичких капацитета, урбанизацију и остале активности без одговарајуће документације и неопходне инфраструктуре.“

Сходно свему наведеном, МХЕ очито уништавају непроцењиво вредне еколошке потенцијале геоморфолошки и хидролошки раритетних водотока какви су они који чине хидрографску мрежу општине Пријепоље и који би требало да се ставе под одговарајуће режиме еколошке заштите; да се изградњом МХЕ ремете се еколошке, хидрографске, хидролошке, морфолошке и амбијенталне целине и таква подручја трајно губе могућност да буду стављена под заштиту и трајно лишавају услова за живот и перспективе развоја што је у супротности са једним од циљева Просторног плана општине као и њеним законским обавезама. Такви негативни примери већ постоје на територији општине и представљају очигледан разлог за даљу забрану изградње МХЕ, измене Просторног плана општине и ПДР Пријепоља и Бродарева, Плана развоја на начин да се и у планским актима изричито забране и бришу све потенцијалне локације за њихову изградњу.

Кључни циљ, у овом случају, је заштита водних, природних, предеоних, пејзажних, друштвених вредности на подручју општине Пријепоље и свих водотока на подручју општине и осталих чинилаца животне средине и природе уз стварање услова за одрживи социјално - економски развој простора, а он је инкомпатибилан са планирањем и дозвољавањем градње МХЕ.

Стога, тражимо да насловљени органи општине Пријепоље без одлагања предузму све мере, радње и поступке из своје надлежности и удовоље захтевима ове петиције.

Подносилац, сходно чл. 56. Устава уједно тражи одговор на поднету петицију.

У Пријепољу,

30.09.2024.

Подносилац:
